

România, Rusia și geopolitica conflictului transnistrean

Constantin CORNEANU

Abstract

In the context of the phenomenon of restructuring and opening of the Soviet society, respectively of the processes of “glasnost” and “perestroika” initiated by Mikhail S. Gorbachev, there will be an intensification of the national reawakening process of Bessarabian Romanians from the Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR). The new political realities in the Moldavian space generated a reaction from the conservative forces in the Soviet Union that led to the Dniester War (March 2 - July 21, 1992) which was to give rise to numerous sufferings, involving human and material losses, as well as a “frozen conflict” with implications in the geopolitics of places. Romania supported politically and diplomatically the second Romanian state in its efforts to consolidate the independence and to assert a democratic course in terms of political developments in Chisinau, as well as to resolve the serious insecurity problems at the eastern border of the Euro-Atlantic world.

Keywords: Transnistria, Chișinău, Nistru, Snegur, Iliescu.

În contextul desfășurării fenomenului de restructurare și deschidere a societății sovietice, respectiv a proceselor de „glasnosti” și „perestroika” inițiate de Mihail S. Gorbaciov, va avea loc o intensificare a procesului de redeșteptare națională a românilor basarabeni din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM). Noile realități politice din spațiul moldav, revendicările basarabenilor în ceea ce privește limba de stat și perspectiva transformării RSSM într-un stat independent au fost percepute de către celelalte etnii ale RSSM ca fiind un atentat la adresa securității lor personale și etnice. Dorințele „Mișcării de Eliberare Națională” au provocat o reacție extrem de negativă și agresivă în centrele industriale din Transnistria. Discuțiile de la Chișinău și de pe tot cuprinsul RSSM în care se pleda, în mod deschis, pentru unirea Republicii Moldova cu România, lipsa atenției și chiar ignoranța noilor lideri politici de la Chișinău față de specificul și fobiile populației din Transnistria au oferit suficiente argumente pentru apariția unor structuri politice și organizații subversive, cu sprijinul direct al unora dintre liderii Uniunii Sovietice și, mai apoi, ai Federației Ruse.

Separatism sub semnul intereselor geopolitice

Pe 13 septembrie 1989, Sovietul Orașenesc din Tiraspol va decide, cu ocazia celei de-a XIII-a sesiuni extraordinare, ca limbile moldovenească, rusă și ucraineană să fie declarate drept limbi de lucru și de secretariat în orașul Tiraspol.

Totodată, a fost lansat un apel către toți oamenii muncii din orașele și raioanele Tiraspol, Bender, Râbnîța, Slobozia, Camenca, Bălți, Dubăsari și Grigoriopol „de a crea o republică autonomă în cadrul RSSM”¹. 1 ianuarie 1990 era un termen limită în ceea ce privește proclamarea unei republici autonome în condițiile în care oamenii muncii erau de acord.

În contextul evoluțiilor din RSSM, *Comisia privind fundamentarea juridică a creării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Nistrene în cadrul RSSM* a publicat, pe 14 octombrie 1989, concluziile analizei privind posibilitatea juridică a creării RASS Nistrene. Membrii Comisiei au concluzionat că „singura fundamentare juridică, în condițiile bazelor juridice existente, la crearea republicii autonome poate fi doar libera exprimare a poporului care locuiește compact pe teritoriul concret al regiunii nistrene și care are, în afară de amplasarea teritorială compactă, și alte condiții arătate mai sus pentru dobândirea unei independențe politice”². Referindu-se la acest conflict transnistrean, politologul și geopoliticianul Oleg Serebrian consemna faptul că acesta „are mai curând la origine un conflict intercultural ce a căpătat după noiembrie 1989 un tot mai mare pronunțat caracter de conflict geopolitic”³ în condițiile în care faptul că Nistrul a fost o frontieră naturală a condus la o „conjunctură etnică, psihologică și de identitate regională diferită pe ambele sale maluri”⁴. Evoluția evenimentelor va confirma faptul că acest conflict transnistrean, după cum concluziona Oleg Serebrian, „nu este un conflict etnic, ci de natură morfopolitică, având un mobil pur geopolitic nu atât pentru Tiraspol, cât pentru Moscova și Kiev”⁵.

În cadrul seminarului intitulat *Perspectivile reglementării conflictului transnistrean*, organizat la Moscova de către Asociația Rusă de Teorie și Modelare a Relațiilor Internaționale, la 17 decembrie 1993, participanții au relevat faptul că interesele Federației Ruse în Transnistria sunt determinate de următoarele necesități: 1) a păstra pozițiile strategice ale Rusiei în Sud-Estul Europei; 2) a apăra în Republica Moldova interesele populației ruse și ale reprezentanților altor naționalități care consideră Rusia drept patria lor istorică; 3) a păstra legături cooperacioniste cu întreprinderile din Transnistria, unele dintre ele fiind unice în cadrul complexului militar-industrial; 4) a reglementa conflictul în interesul stabilității interne proprii și al consolidării relațiilor Rusiei cu țările din vecinătatea imediată în

¹ Gheorghe E. Cojocaru, *1989 la Est de Prut* (Editura Prut Internațional: Chișinău, 2001), p. 173.

² Cojocaru, *1989 la Est de Prut...*, p. 174.

³ Ion Chirtoagă, Ion Jarcuțchi, Elena Negru, Demir Dragnev, Vasile Ciubuc, Rodica Solovei, Igor Cașu, Gheorghe E. Cojocaru, Larisa Harea, *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent* (Editura Civitas: Chișinău, 2007), p. 361.

⁴ Chirtoagă et al., *O istorie a regiunii transnistrene...*

⁵ Chirtoagă et al., *O istorie a regiunii transnistrene...*

care există o minoritate rusă; 5) a stabili relații mai previzibile și mai stabile cu România și a nu admite creșterea influenței ei naționaliste asupra Moldovei. La lucrările seminarului au participat doar reprezentanții MAE al Federației Ruse, Dumei de Stat, Statului-Major General rus, Academiei Diplomatice și Academiei de Științe a Federației Ruse, precum și N. Medvedev, pe atunci reprezentant al Președintelui Federației Ruse pentru reglementarea conflictului transnistrean.

Având în vedere definirea acestor interese strategice și geopolitice ale Federației Ruse în zona transnistreană, precum și în evoluția statală a Republicii Moldova, putem înțelege implicarea președintelui Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, Anatoli I. Lukianov, în evoluțiile din zona transnistreană din anii 1990-1991. Documente confiscate de organele de anchetă ale URSS din biroul lui Anatoli I. Lukianov, după 21 august 1991, relevă foarte clar eforturile acestuia, precum și ale unui grup de susținători din PCUS, KGB, Ministerul Apărării și Ministerul Afacerilor Interne pentru punerea în aplicare a unei lozinci extrem de sugestive: „Renașterea Rusiei începe de la Nistru!”. În arhiva lui Anatoli I. Lukianov vor fi găsite documente ale Sovietului Suprem de la Tiraspol, adnotate de acesta, privind participarea Transnistriei, ca subiect independent, la procedura de încheiere a unui Tratat unional în 1991, precum și o listă completă cu toate întâlnirile și convorbirile telefonice avute cu liderii separatiști de la Tiraspol.

Războiul de pe Nistru a pornit în noaptea de 1 spre 2 martie 1992 ca urmare a unui incident provocat de separatiștii din Dubăsari care au deschis focul, într-o ambuscadă organizată, asupra unui echipaj al Miliției transnistrene condus de Igor Sipcenko. După împușcarea lui Sipcenko, gardiștii și cazacii din Dubăsari au luat cu asalt și au capturat Secția raională de poliție din Dubăsari, au arestat și dezarmat 27 de polițiști din MAI al Republicii Moldova. În aceeași noapte, cazacii și gardiștii au ucis o învățătoare din Cocieri, ceea ce a provocat revolta locuitorilor din satele Cocieri și Lunga, care se vor înarma cu armament capturat din unitatea militară rusească dislocată în zonă. Cazacii vor interveni cu blindate pentru lichidarea revoltei populare. În noaptea de 2 spre 3 martie 1992, Brigada de Poliție cu Destinație Specială a MAI de la Chișinău, aflată sub comanda locotenent-colonelului Anton Gămurari, a trecut Nistrul pe gheață și a ocupat orașul Dubăsari. În contextul indeciziei Chișinăului de-a reacționa adecvat la atacurile separatiștilor transnistreni, gardiștii au contraatacat Poliția din Dubăsari în cursul zilei de 3 martie 1992 și, totodată, au aruncat în aer podurile de peste Nistru de la Dubăsari și satul Bâcioc.

În după-amiaza zilei de 3 martie 1992, președintele Mircea Snegur s-a întors la Chișinău de la cea de-a 46-a sesiune a Adunării Generale a ONU, la bordul unui avion cursă specială pus la dispoziție de statul român, după o scurtă escală la București unde a avut o convorbire punctuală cu președintele Ion

Iliescu. Pe 4 martie, Igor Smirnov a fost invitat la Chișinău pentru discuții cu președintele Republicii Moldova pentru a conveni un minimum de măsuri care să ducă la încetarea focului. A fost semnat un protocol prin care părțile se angajau ca ostilitățile să înceteze în aceeași seară, la ora 22.00, urmând ca o comisie mixtă să înceapă negocierile pentru retragerea pe pozițiile de la 1 martie a forțelor angajate în conflict. În pofida acestui prim acord de încetare a focului de pe Nistru, precum și a furtunoaselor discuții din Parlamentul de la Chișinău din acele zile privind noua situație politică și de securitate a Republicii Moldova, războiul de pe Nistru va continua.

În cursul zilei de 4 martie 1992, MAE de la București a emis o declarație în care a reiterat dorința României de-a se respecta integritatea teritorială a Republicii Moldova și a apreciat, totodată, „poziția echilibrată și responsabilă”⁶ adoptată de conducerea Republicii Moldova. MAE de la București cerea oprirea acțiunilor destabilizatoare și recurgerea la o soluție politică în reglementarea conflictului. Totodată, mas-media din Federația Rusă începe un război informațional menit să amplifice românofobia din spațiul pruto-nistrean și să pună în dificultate România. Pe 8 martie 1992, televiziunea rusă *Ostankino* difuzează o știre-bombă, respectiv faptul că la conflict participă numeroși cetățeni români, iar după primele 5 zile ale conflictului, 28 de sicrie cu trupurile celor uciși au fost trimise în România. Publicația rusă *Russkii vestnik* menționează că „din stația moldovenească de cale ferată Pârlita, cu vagonul 833-16604 au fost trimise în România 32 sicrie cu trupurile voluntarilor români uciși...”⁷. La protestele ambasadorului României în Federația Rusă, televiziunea rusă în loc să difuzeze o dezmințire, transmite o știre aparent nevinovată privind sosirea în România a sicriului cu rămășițele pământeste ale lui Nicolae Titulescu.

Nevoia de dialog politic și diplomatic

În seara zilei de 11 martie 1992, Adrian Năstase, ministrul de Externe al României, revenit de la Reuniunea specială a Consiliului de Cooperare Nord-Atlantic de la Bruxelles (10 martie 1992), va declara în fața mass-mediei, referitor la conflictul din Republica Moldova, că va discuta cu liderii Federației Ruse despre evoluțiile din spațiul moldav, cu ocazia vizitei pe care urma să o facă la Moscova. Totodată, Adrian Năstase a considerat că este prematur să se discute despre prezența căștilor albastre în Transnistria.

⁶ Adrian Năstase, *România după Malta*, vol. VIII (1 ianuarie – 31 martie 1992) (București: Fundația Europeană Titulescu, 2011), p. 484.

⁷ Ion Bistreanu, *Chișinău ,92. File de Jurnal* (București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2012), p. 102.

În dialogul dintre miniștrii de Externe ai Federației Ruse și României, Andrei V. Kozârev și Adrian Năstase, de la Moscova din cursul zilei de 13 martie 1992, problema conflictului transnistrean va fi abordată având în vedere interesele specifice ale fiecărei părți în zonă. „Noi avem dorința foarte puternică de a lăsa conducerea Republicii Moldova să rezolve aceste probleme prin dialog, pe cale politică. (...) Noi ar trebui să încurajăm reglementarea politică, cu respectarea drepturilor minorităților rusă și ucraineană, cu formule politice care să evite un focar deschis de operațiuni militare. (...) În măsura în care lucrurile se agravează în Transnistria, va fi o presiune politică formidabilă în România, care ne poate crea mari dificultăți. (...) Venirea cazacilor fără control în Transnistria este asociată într-un anumit fel cu Rusia și cu Ucraina, care permite tranzitul. Noi ne găsim într-un moment bun pentru relațiile noastre, despovărate de încărcătura ideologică. Trebuie să facem un efort pentru o decolare în forță a relațiilor dintre noi”⁸, va declara Adrian Năstase, ministrul de Externe al României.

În dialogul ministrului de Externe al României cu vicepreședintele Federației Ruse, Aleksandr V. Ruțkoi, din după-amiaza aceleiași zile, va fi reiterată dorința României ca dialogul politic să stea la baza reglementării conflictului transnistrean, fiind, totodată, garantate astfel și drepturile minorității ruse din Transnistria. Stenograma discuției dintre cei doi demnitari de stat relevă dorința de dialog politic bilateral și de implicare fără rezerve într-un efort comun de reglementare politică a evenimentelor aflate în desfășurare în Transnistria. Pe 16 martie 1992, Guvernul României va emite o Declarație privind evenimentele din raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova în care va dezminți cele afirmate de mass-media rusă privind implicarea militară a României în conflictul transnistrean și, totodată, „face apel către toate forțele implicate de a da dovadă de reținere și de a rezolva problemele pe baza principiilor de drept internațional și prevederilor documentelor CSCE”⁹.

În cursul zilei de 17 martie 1992, Republica Moldova va fi vizitată de un grup de deputați din Sovietul Suprem al Federației Ruse care se vor întâlni cu președintele Mircea Snegur pentru a discuta despre statutul de *zonă economică liberă* al Transnistriei, precizând că „Transnistria trebuie să aibă toate garanțiile că în cazul reunificării cu România să nu se pomenească teritoriu al statului reunificat România”¹⁰. Totodată, în cursul serii, sub presiunea maselor, Parlamentul de la Chișinău a adoptat o Hotărâre cu privire la „situația din Transnistria și alte zone ale Republicii” prin care Guvernul de la Chișinău era însărcinat „să ia

⁸ Năstase, *România după Malta...*, p. 558.

⁹ Năstase, *România după Malta...*, p. 588.

¹⁰ Cojocaru, *1989 la Est de Prut...*, p. 77.

măsurile necesare în vederea normalizării situației în zonele supuse agresiunii”. Președintele Mircea Snegur va cere șefilor de state membre ale Comunității Statelor Independente (CSI) ca la apropiata reuniune de la Kiev, din 20 martie 1992, să se discute situația din Transnistria.

Trebuie menționat faptul că pe 15 martie 1992, MAE de la Kiev își exprimase public îngrijorarea în legătură cu implicarea în conflictul din Transnistria a cazacilor de pe Don și ceruse o încetarea a focului, avansând chiar ideea unei medieri. Pe 17 martie 1992, președintele Ucrainei va emite un decret care menționa crearea unei zone cu regim special pe o adâncime de 50 km la frontiera cu Republica Moldova, cu scopul declarat de a preveni aflusul de cazaci de pe Don și de a menține ordinea publică în zonele de frontieră, precum și suspendarea călătoriilor în grup ale cetățenilor ucraineni sau ale unor grupuri de cetățeni străini în tranzit către Republica Moldova. „Ușor naiv, dar de înțeles, președintele Snegur a mizat încă de la început pe un sprijin mai substanțial din partea Ucrainei, vecinul său nemijlocit la frontiera de est, un fel de tampon între Moldova și Rusia”¹¹, consemnează ambasadorul Ion Bistreanu cu referire la eforturile de a implica Ucraina în soluționarea conflictului de pe Nistru.

În perspectiva reuniunii de la Kiev a liderilor statelor membre ale CSI, Președintele României Ion Iliescu va transmite un mesaj, în cursul zilei de 19 martie 1992, către Președinții Federației Ruse și Ucrainei, Boris N. Elțin și Leonid M. Kravciuk, prin care le adresează „chemarea de a face uz de întreaga lor autoritate pentru reglementarea situației, retragerea formațiunilor de cazaci, descurajarea forțelor separatiste”¹². România își exprimă disponibilitatea de a conlucra cu Republica Moldova, Federația Rusă și Ucraina la soluționarea, prin mijloace politice, a conflictului transnistrean. La reuniunea de la Kiev se va conveni asupra unei Declarații cu privire la situația din raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova în care se menționa faptul că semnatarii se obligau să nu permită *antrenarea statelor lor în conflict, tranzitarea pe orice cale a teritoriului lor de formațiuni armate, existența unui trafic ilicit de arme, precum și obligația de a confisca armele, tehnica militară și mijloacele militare de telecomunicații de la persoanele civile și formațiunile ilegale, de a nu admite accesul la arsenalul trupelor CSI, de a stopa propaganda mass-media care conduce la escaladarea conflictului*. Ca urmare a reuniunii de la Kiev a statelor membre ale CSI, Parlamentul Republicii Moldova a fost informat de către Sovietul Suprem al Federației Ruse că era nevoie să se inițieze dialogul politic

¹¹ Bistreanu, *Chișinău, 92. File de Jurnal...*, p. 111.

¹² Năstase, *România după Malta...*, p. 599.

între părțile aflate în conflictul transnistrean și, totodată, trebuia să se acorde Transnistriei „un statut politic corespunzător care ar garanta poporului din Transnistria dreptul la autodeterminare în cazul pierderii de către Moldova a statutului de stat independent”¹³.

Consultări cu Bucureștiul

În dimineața zilei de 21 martie 1992, va sosi la București o delegație oficială a Republicii Moldova la cel mai înalt nivel (președintele Mircea Snegur, premierul Valeriu Muravschi și președintele Parlamentului, Alexandru Moșanu) pentru a discuta evoluțiile politico-militare de dincolo de Prut cu președintele României, Ion Iliescu, ministrul de Externe, Adrian Năstase, alături fiind premierul Theodor Stolojan, Alexandru Bârlădeanu, președintele Senatului și Dan Marțian, președintele Camerei Deputaților. Liderii politici de la Chișinău i-au informat pe omologii de la București de faptul că nu există sprijin în CSI pentru Republica Moldova în rezolvarea conflictului transnistrean, în conformitate cu interesele strategice ale Chișinăului, însă „ori luăm poziții de-a lungul Nistrului și intervenim – va declara Alexandru Moșanu, președintele Parlamentului de la Chișinău – ori suntem într-o situație foarte complicată”¹⁴. Guvernanții de la Chișinău nu cunoșteau poziția Statelor Unite, dar nici măsura în care este dispusă să se implice România. „Interesul lor (al americanilor – *n.C.C.*) este să susțină interesele Rusiei, întărirea CSI. Nu sunt dispuși să ne sprijine într-o eventuală implicare. (...) Pentru noi, acțiunea politică este hotărâtoare. Nu ne putem permite acțiuni militare. Alții nu ne vor sprijini. Avem semnale din Franța, Marea Britanie, Canada că demersurile Parlamentului României vor fi dezavuate, dacă punem în discuție principiile Actului Final de la Helsinki. (...) Să gândim demersuri politice care să exercite presiuni politice, pentru a preveni extinderea conflictului”¹⁵, a comunicat președintele României.

Ministrul de Externe al României i-a chestionat pe oaspeții de la Chișinău în ceea ce privește eventualitatea unei strategii a Chișinăului privind evoluția situației din Transnistria, pe termen mediu, în condițiile în care timpul trecea în favoarea rusofonilor. Președintele Parlamentului de la Chișinău, Alexandru Moșanu, va declara că, deși nu dorește, personal, pierderea Transnistriei, „în perspectivă, însă, este pierdută”¹⁶. O recunoaștere oficială a faptului că se renunță la Transnistria va duce, în opinia lui Alexandru Moșanu, la destabilizarea întregii Republici Moldova. Totodată, liderii politici de la București au

¹³ Cojocaru, 1989 *la Est de Prut...*, p. 77.

¹⁴ Năstase, *România după Malta...*, p. 627.

¹⁵ Năstase, *România după Malta...*, p. 627-628.

¹⁶ Năstase, *România după Malta...*, p. 633.

fost informați că în discuțiile avute în Sovietul Suprem de la Kiev, de către Alexandru Moșanu, s-a reiterat faptul că Ucraina consideră că frontierele sale sunt intangibile și nu acceptă un posibil schimb de teritorii cu Republica Moldova. În condițiile existenței unui procent de 29% de ucraineni în Transnistria, există mișcări politice în favoarea unirii Transnistriei cu Ucraina, precum și o atenție specială a Kievului față de evoluția evenimentelor din zonă.

Referindu-se la românofobia din Republica Moldova, Alexandru Moșanu i-a informat pe cei prezenți că există certitudini că rezerviștii structurilor militare din Republica Moldova nu sunt pentru unirea cu România și că, totuși, președintele Mircea Snegur poate să facă mai mult pentru depășirea lipsei de unitate față de acest proiect politic. „Să gândim realist ce facem. A vorbi acum de unire înseamnă renunțarea la Transnistria. Apelând la conflict militar și retorică nu rezolvăm. Nu avem forțe care să se opună Armatei a 14-a”¹⁷, va declara președintele Ion Iliescu. Totodată, s-a stabilit ca în textul tratatului politic dintre România și Republica Moldova să se facă referire la faptul că este un tratat de *fraternitate și integrare*, astfel încât să se realizeze o *integrare graduală* a celor două state. „Prin acest tratat să dăm răspuns și ucrainenilor, cu asigurarea drepturilor pentru diferitele etnii. Să vorbim prudent de asistență militară pentru a nu apărea ca o provocare la Armata a 14-a. Deci, ca o fază istorică”¹⁸, va declara Președintele Ion Iliescu. Președintele României va cere omologilor de la Chișinău să acționeze prin metode politice, în acord cu liderii de la București, astfel încât să fie atrasă Ucraina de partea cauzei noastre, precum și forțele realiste din Federația Rusă.

Premierul Republicii Moldova, Valeriu Muravschi, va declara că „situația din Transnistria este șubredă”¹⁹, iar „evenimentele au atins nervul moldovenilor de acolo”²⁰. În opinia premierului de la Chișinău, evenimentele de la Nistru îi duc pe moldoveni „la o renaștere a conștiinței naționale, în limitele integrității teritoriale a Republicii Moldova”²¹, însă „nu se poate spera la mai mult din partea acelei părți a populației”²². Premierul Republicii Moldova este convins că „în plan economic, ideea susținerii independenței Republicii Moldova ar face mult mai mult pentru atingerea obiectivului final (unirea – n.C.C.) decât alte căi”²³, deoarece „este nevoie de schimbarea mentalităților,

¹⁷ Năstase, *România după Malta...*, p. 631.

¹⁸ Năstase, *România după Malta...*, p. 631.

¹⁹ Năstase, *România după Malta...*, p. 635.

²⁰ Năstase, *România după Malta...*

²¹ Năstase, *România după Malta...*

²² Năstase, *România după Malta...*

²³ Năstase, *România după Malta...*

de depășit românofobia”²⁴. Președintele Senatului României, Alexandru Bârlădeanu, a subliniat faptul că noi trebuie să apărăm independența Republicii Moldova, „singurul drum care duce la unire și pe care putem avea sprijin internațional”²⁵ și, totodată, trebuie să dăm un semnal din care să reiasă că „vom merge până la capăt pentru apărarea Moldovei”²⁶. Și, totuși... Alexandru Bârlădeanu dorea să știe „până unde este dispusă Republica Moldova să meargă”²⁷. Președintele Mircea Snegur va menționa faptul că liderii de la Chișinău, precum și cei de la Kiev, au interesul „să nu fie un spațiu rusesc între Republica Moldova și Ucraina”²⁸.

Ministrul de Externe al României a reiterat faptul că în dialogurile politico-diplomatice care vor urma se va insista pe integritatea teritorială a Republicii Moldova, iar jocul urma să fie integrat principiilor CSCE, respectarea drepturilor omului și ale minorităților. În finalul întâlnirii, cele două delegații au convenit că nu este oportun, în noile împrejurări politico-diplomatice, să se sărbătorească cu mult fast, la Chișinău și București, ziua de 27 Martie 1918. După întâlnirea cu oficialii Republicii Moldova, Președintele Ion Iliescu i-a convocat la consultări pe liderii principalelor partide politice din România. „A prevalat – din câte am aflat ulterior – ideea că România poate, în cadrul limitelor dictate de contextul internațional, să vină în ajutorul Republicii Moldova prin: sprijinul diplomatic pe arena internațională, în contactele bilaterale și în organisme internaționale; luarea în calcul a unui ajutor economic în cazul în care R. Moldova ar fi supusă unui embargo economic și energetic; sprijinirea formării armatei naționale moldovene. Președintele Iliescu a conchis: «Independența Republicii Moldova este o realitate. Important acum este consolidarea independenței și suveranității acestui stat, putând în acest mod să creăm platforma, premisele necesare reintegrării»”²⁹, va consemna ambasadorul Ion Bistreanu.

Susținere politico-diplomatică

În dimineața zilei de 22 martie 1992, ministrul de Externe al României, Adrian Năstase, se va deplasa spre Reuniunea Consiliului Ministerial al CSCE de la Helsinki din 24 martie, cu o escală de 24 de ore la Chișinău, călătorind, mai apoi, împreună cu Nicolae Țiu, ministrul de Externe al Republicii Moldova. În după-amiaza zilei de 23 martie 1992, se va desfășura întâlnirea de la Helsinki,

²⁴ Năstase, *România după Malta ...*

²⁵ Năstase, *România după Malta...*, p. 630.

²⁶ Năstase, *România după Malta...*, p. 631.

²⁷ Năstase, *România după Malta...*

²⁸ Năstase, *România după Malta...*

²⁹ Bistreanu, *Chișinău, 92. File de Jurnal...*, p. 122.

în marja reuniunii CSCE, dintre miniștrii de Externe ai României, Federației Ruse, Republicii Moldova și prim-adjunctul ministrului de Externe al Ucrainei. În urma discuțiilor dintre cei patru înalți diplomați s-a convenit constituirea unui mecanism cvadripartit de consultări politice la nivelul miniștrilor de Externe care să inițieze și să modereze un dialog politic între părțile aflate în conflictul transnistrean.

Totodată, s-a convenit ca *Declarația de la Kiev* a statelor membre CSI să fie difuzată la ONU, în mass-media internațională, cu precădere în cea rusească. Ministrul de Externe al României a reiterat faptul că nu sunt implicați cetățeni din România în luptele de pe Nistru și că trebuie respectată integritatea teritorială a Republicii Moldova, favorizându-se o soluție politică legată și de respectarea drepturilor omului și drepturile persoanelor care aparțin minorităților din zonă. O primă întâlnire a liderilor celor patru diplomații, în formula convenită, urma să se desfășoare în cursul lunii mai la Chișinău. Pe 31 martie 1992, Parlamentul de la Chișinău va adopta o rezoluție privind crearea unei comisii parlamentare, la care urmau să participe și deputații din Transnistria, în scopul elaborării unor soluții de reglementare a conflictului din zona Nistrului, în conformitate cu standardele internaționale. Totodată, Parlamentul a cerut inițierea tratatelor cu Comandamentul Trupelor Unificate ale CSI în vederea retragerii unităților fostei Armatei a 14-a sovietice de pe teritoriul Republicii Moldova.

Pe 26 martie 1992 va fi emisă și *Declarația solemnă a Parlamentului României cu ocazia împlinirii a 74 de ani de la unirea Basarabiei cu România* care saluta „poziția cu privire la Moldova adoptată la Kiev de către șefii statelor din Comunitatea Statelor Independente, atitudine conformă spiritului Actului Final de la Helsinki și procesului CSCE, constituind un pas important pe drumul soluționării politice a situației dramatice din această republică”³⁰. Legislativul de la București menționa, totodată, aprecierea acordată măsurilor energice întreprinse de Ucraina în vederea interzicerii tranzitării forțelor destabilizatoare peste teritoriul acesteia spre Republica Moldova și își exprima convingerea că „prin eforturile reunite ale statelor succesoare ale URSS, se va bara calea spre escaladarea conflictelor interetnice interstatale”³¹.

În pofida negocierilor politico-diplomatice desfășurate pentru reglementarea conflictului transnistrean, liderii de la Tiraspol, încurajați de forțele naționaliste și conservatoare de la Moscova, au continuat să se mențină pe poziții de forță, semnând armistiții de încetare a focului și încălcându-le, mai apoi. Totodată, în cursul zilei de 28 martie 1992, președintele Mircea Snegur decretează starea excepțională pe întreg teritoriul Republicii Moldova, institu-

³⁰ Năstase, *România după Malta...*, p. 680.

³¹ Năstase, *România după Malta...*, p. 681.

ind conducerea directă a Republicii de către președinte, prin intermediul Consiliului de Securitate. Printre măsurile care urmau a fi puse în practică, referitoare la teritoriul din stânga Nistrului, se aflau *ridicarea armelor de foc de la cetățeni, întreprinderi și instituții, interzicerea grevelor, a demonstrațiilor și a mitingurilor, restricții de circulație și regimuri speciale de intrare/ieșire în/din localități, suspendarea activității organizațiilor obștești, asociațiilor, partidelor politice care desfășurau acțiuni antistatale etc.* Pe 29 martie 1992, guvernul de la Chișinău a cerut separațiștilor din Transnistria să depună armele în următoarele 48 de ore, în caz contrar, se va trece la dezarmarea forțată a formațiunilor paramilitare. Printr-o rezoluție a Parlamentului se va cere desființarea formațiunilor militare ilegale din zona transnistreană, reîntoarcerea cazacilor în Rusia și reinstaurarea structurilor administrative legale în raioanele de pe malul estic al Nistrului. Conducerea Republicii Moldova va decide, totodată, crearea forțelor armate ale Republicii Moldova, trecând sub jurisdicția Republicii toate unitățile militare ex-sovietice aflate pe teritoriul statului.

Constituirea Comisiei diplomatice cvadripartite

În cursul zilei de 28 martie 1992, ora 16.00, se va întruni în prima sa ședință celula de criză interdepartamentală privind Transnistria, organizată la cererea președintelui Ion Iliescu, din reprezentanți ai MAE, SRI, SIE, MApN și Ministerului de Interne, cu scopul de a centraliza informațiile care vin pe diferite canale și a prezenta propuneri pentru luarea unor decizii. Reprezentantul MApN i-a informat pe cei prezenți că implicarea în conflict a militarilor din Armata a 14-a este evidentă și s-a sugerat ca președintele Ion Iliescu să-l sune pe Boris N. Elțân, iar ministrul Apărării Naționale pe mareșalul Evgheni Șapoșnikov. La finalul acestei întâlniri, ministrul de Externe a cerut ca ambasadorul Ovidiu Popescu să ia legătura cu staff-ul secretarului general al NATO pentru a se consulta în legătură cu posibilul conținut al unui acord privind regimul juridic al prezenței fostei Armatei a 14-a sovietice pe teritoriul Republicii Moldova.

În aceeași seară, ministrul de Externe al Federației Ruse a trimis o scrisoare oficială către omologul său român pentru a-i cere o întrunire grabnică a experților mecanismului cvadripartit, la Chișinău, duminică, 29 martie sau, cel târziu, luni, 30 martie. Bucureștii va reacționa pozitiv la cererea MAE de la Moscova, iar mesajul de răspuns va fi transmis în cursul dimineții de 29 martie. Ambasadorul Federației Ruse la București, Felix Bogdanov, îl va informa pe ministrul de Externe al României, în dimineața de 2 aprilie 1992, că MAE de la Moscova este de acord cu propunerile experților mecanismului cvadripartit de consultări politice și este nevoie de o reuniune urgentă a celor patru miniștri de externe, la Moscova sau în oricare alt loc. Cu această ocazie, ambasadorul Felix

Bogdanov îl va informa pe Adrian Năstase că în cursul zilei de 6 aprilie se va desfășura o reuniune a Parlamentului Federației Ruse unde problema transnistreană va fi abordată emoțional. SRI, MApN și Ministerul de Interne vor comunica în cadrul celei de criză de la MAE că există o amplificare a intervenției Armatei a 14-a în conflict, iar atașatul militar al Ungariei la București este extrem de interesat de prezența voluntarilor români în Transnistria, precum și de activitățile militare din zona Buzău. Totodată, SRI confirma faptul că în Occident circula o hartă cu conceptul Moldova lui Ștefan cel Mare, respectiv Moldova cedată Republicii Moldova.

Reuniunea cvadripartită a miniștrilor de Externe se va desfășura în cursul zilei de 6 aprilie 1992, la Chișinău, într-un context extrem de volatil. În drumul spre Chișinău, ministrul de Externe al Federației Ruse va efectua o escală la Tiraspol pentru consultări cu liderii separatiștilor. La reîntoarcerea la Moscova, Andrei Kozîrev a fost nevoit să recunoască, în fața mass-mediei, că „acești oameni (din Transnistria – *n.C.C.*) sunt ruși de realități... Rușkoi le-a insuflat nistrenilor speranțe deșarte și a provocat intensificarea manifestațiilor antirusști în Moldova”³². Trebuie menționat că în ajunul sosirii sale la Tiraspol, Andrei Kozîrev declarase într-un interviu acordat publicației „Nezavisimaia gazeta” următoarele: „Trecerea frontierelor unor state suverane de către grupuri de persoane înarmate care încearcă pe un teritoriu străin să-și apere cu forța armelor convingerile este o situație absolut inacceptabilă...vom apăra drepturile rușilor cu fermitate, însă fără a trimite grupuri de persoane înarmate. Încălcarea dreptului internațional se va solda acolo cu o mișcare antirusă și, în majoritatea cazurilor, ar însemna pur și simplu că vom pierde”³³.

După o primă rundă de discuții la nivelul miniștrilor de Externe, pe baza propunerilor experților, s-a luat decizia de-a se purta un dialog de informare și cu reprezentanții Transnistriei. Liderii de la Tiraspol, Grigore Mărăcuță și Igor Smirnov au reiterat în dialogul de informare care a urmat faptul că transnistrenii au dreptul la independență față de Chișinău, în cazul în care nu se acceptă federalizarea Republicii Moldova sau se va realiza unirea cu România. În dialogul de informare cu liderii de la Tiraspol, ministrul de Externe al României, Adrian Năstase, va menționa faptul că România nu dorește o implicare militară în conflict și nu concentrează trupe la frontieră. Totodată, România este pentru o soluție politică care să conducă la reglementarea conflictului și, totodată, respinge ideea că este nevoie de prezența unor oameni care vin de la mii de kilometri, respectiv cazacii, pentru a-și impune punctul de vedere.

³² Bistreanu, *Chișinău '92. File de Jurnal...*, p. 138.

³³ Bistreanu, *Chișinău '92. File de Jurnal...*

La finalul dialogului dintre cei patru miniștri de externe a fost semnată *Declarația cvadripartită privind soluționarea conflictului transnistrean* prin care s-au reafirmat principiile în baza cărora urma să fie reglementat conflictul transnistrean, respectiv: 1) *respectarea necondiționată a integrității teritoriale, suveranității și independenței Republicii Moldova*; 2) *soluționarea conflictului exclusiv prin mijloace politice*; 3) *dreptul organelor constituționale ale Republicii Moldova de a acționa în conformitate cu legislația țării pentru menținerea ordinii legale în cadrul normelor de drept internațional și angajamentelor asumate în conformitate cu documentele CSCE*; 4) *neadmiterea unei intervenții militare și a oricărui amestec în conflict din partea unor forțe străine*.

Totodată, mediatorii au impus o serie de măsuri, precum încetarea focului din 7 aprilie 1992 și dezangajarea forțelor militare implicate în conflict, eliminarea posibilității de acces la depozitele de armament, tehnica de luptă și muniția fostei Armate a 14-a sovietice, reîntoarcerea refugiaților și acordarea de asistență umanitară internațională celor care au avut de suferit. Federația Rusă, Ucraina și România au decis să se abțină de la orice acțiuni care ar fi putut fi calificate ca fiind un amestec direct în conflict. Cazacii și voluntarii din zona transnistreană urmau să se reîntoarcă în zona de reședință permanentă a acestora și, totodată, urmau a se lua măsuri pentru asigurarea securității instalațiilor și amenajărilor din zona de conflict necesare vieții și desfășurării normale a vieții și activității economice și sociale din zonă. În baza înțelegerilor de la finalul conferinței, s-a constituit o *Comisie mixtă*, formată din experți din cele patru state, care urma să exercite controlul îndeplinirii hotărârii privind încetarea ostilităților și separarea forțelor, urma să vegheze la crearea unor mecanisme de informare și mediere, precum și la crearea unui grup de raportori pe probleme ale drepturilor omului.

În pofida celor stabilite în cursul zilei de 6 aprilie, Congresul al VI-lea al Deputaților Poporului din Federația Rusă a adoptat pe 8 aprilie 1992 o rezoluție privind respectarea drepturilor omului în Transnistria, invocând și „năzuința poporului Transnistriei spre autodeterminare”. Legislativul de la Moscova a cerut transformarea Armatei a 14-a în forță de pacificare și inițierea de negocieri „cu privire la statutul juridic al Transnistriei în cadrul Republicii Moldova” ceea ce contravenea *Declarațiilor de la Kiev, Helsinki și Chișinău*.

Rusia preia inițiativa și elimină România

Cu ocazia următoarelor reuniuni cvadripartite de la Chișinău (17 aprilie), Lisabona (24 mai) și Moscova (3 iulie), Federația Rusă a încercat în diferite formule politico-juridice și diplomatice să confere Transnistriei un loc la masa negocierilor astfel încât separatiștii de la Tiraspol să primească legitimitate juridică

internațională. România a refuzat în permanență o astfel de abordare și nu a recunoscut, prin ministrul său de Externe, dreptul liderilor de la Tiraspol de a participa la discuțiile din cadrul mecanismului cvadripartit de negociere a încetării focului în Transnistria. În pofida imensului efort politico-diplomatic de negociere a încetării războiului de pe Nistru, a numeroaselor acorduri de încetare a focului, precum și-a diferitelor declarații de bune intenții ale liderilor de la Kremlin, luptele au continuat mai ales după implicare oficială în luptă, în noaptea de 19 spre 20 mai 1992, a unităților fostei Armate a 14-a sovietice.

Începând cu 26 mai 1992 s-a observat o tendință ce avea să se accentueze, mai apoi, de excludere a României din mecanismul de negociere politico-diplomatică cvadripartită. Pe măsură ce se va intensifica dialogul bilateral moldo-rus, după 31 mai 1992, se va ajunge, treptat, la înlăturarea României din negocierile pentru încheierea războiului de pe Nistru. Republica Moldova va adera la ideea de-a introduce forțe de menținere a păcii, altele decât cele ale ONU sau CSCE. La summit-ul CSCE de la Helsinki (9-10 iulie), Federația Rusă se va pronunța pentru soluționarea în cadrul intern al CSI a problemelor care au apărut în fostele republici, după dezmembrarea URSS. Ucraina a sprijinit această viziune în condițiile în care își exprimase încă înainte de reuniunea șefilor de state riverane Mării Negre de la Istanbul (25 iunie 1992) opoziția față de implicarea diplomatică a României în eforturile de soluționare a conflictului transnistrean.

Pe 7 iulie 1992, reprezentanții Republicii Moldova vor intra în dialog oficial bilateral cu reprezentanții militari ai Federației Ruse și ai Tiraspolului cu scopul de-a semna un nou acord de încetare a focului. Pe 21 iulie 1992 se va semna la Moscova *Convenția cu privire la principiile soluționării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova* de către președinții Mircea Snegur și Boris N. Elțin. Vicepreședintele Aleksandr V. Ruțkoi a încercat în ultimul moment să impună ca parte semnatară și pe Igor Smirnov, liderul de la Tiraspol, însă, la obiecțiile oficialilor de la Chișinău, Kremlinul s-a mulțumit doar cu o „vizare” a documentului de către liderul separatist. „Probabil că R. Moldova a fost nevoită, atunci, în august 1992, să cedeze presiunii Moscovei de a restrânge problematica reglementării conflictului transnistrean la nivel strict bilateral. Poate a crezut în acea perioadă că Rusia exclusiv poate contribui la soluționarea crizei transnistrene. În definitiv era o decizie suverană a conducerii moldovene, pe care nu noi o puteam împiedica sau amenda. Însă nuanțarea vizibilă a atitudinii conducerii statului și a ministrului de Externe în relația cu România mi-a ridicat multe semne de întrebare. În definitiv, în afară de România, nimeni nu a susținut constant, concret și corect R. Moldova în eforturile de găsiră a unei soluții care să asigure efectiv soluționarea echitabilă a conflictului transnistrean

și, primordial, salvagardarea suveranității și integrității ei teritoriale Moldova”³⁴, adnotează Ion Bistreanu, primul însărcinat cu afaceri ad-interim al României în Republica Moldova (1992 - 1993), în gradul diplomatic de ministru-consilier, în memoriile sale.

„Chestiunea transnistreană” va deveni, astfel, unul din acele „conflicte înghețate” care domină de trei decenii agenda diplomatică a cancelariilor diplomatice, cu precădere cele regionale, și care pare să nu aibă, dincolo de logică, o rațiune și un sfârșit în viitorul apropiat.

Rezumat

În contextul desfășurării fenomenului de restructurare și deschidere a societății sovietice, respectiv a proceselor de „glasnosti” și „perestroika” inițiate de Mihail S. Gorbaciov, va avea loc o intensificare a procesului de redoptare națională a românilor basarabeni din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM). Noile realități politice din spațiul moldav au generat o reacție a forțelor conservatoare din Uniunea Sovietică astfel încât s-a ajuns la Războiul de pe Nistru (2 martie-21 iulie 1992) care avea să genereze numeroase suferințe, pierderi de vieți omenești și materiale, precum și un „conflict înghețat” cu implicații în geopolitica locurilor. România a sprijinit politic și diplomatic eforturile celui de-al doilea stat românesc de consolidare a independenței și de afirmare a unui curs democratic în ceea ce privește evoluțiile politice de la Chișinău, precum și rezolvarea gravelor probleme de insecuritate apărute la frontiera de răsărit a lumii euroatlantice.

Cuvinte cheie: Transnistria, Chișinău, Nistru, Snegur, Iliescu.

Constantin Corneanu

Revista *Enigmele Istoriei*

E-mail: costycorneanu71@gmail.com

34 Bistreanu, Chișinău, 92. *File de Jurnal...*, p. 263.